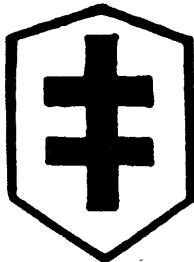


ВАЮЙ, НАРОДЗЕ, ЗА СВАЕ ПРАВЫ! – К. Калікоўскі

ЗА
ВОЛІ
БАСЬ-
КАЎ-
ШЧИНЫ!



ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Ветэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў

Z V A Z A J – Veterans quarterly, published by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans, Canada Post: 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont., M4K 1C2

U. S. Post: Assn of Byelorussian-American Veterans, 9 River Rd., Highland Park, N.J. 08904

Год 11

Чырвень, 1985

№ 2 (38)

ПРЫЗНАЙЦЕСЯ, ВАРВАРЫ, КАЛІ Й НАВОШТА ЗЫНІШЧЫЛІ СЬВЯТЫНЮ!

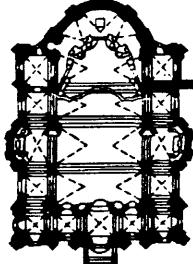
Дрэнна пачынаць артыкул з лаянкі, ці навет лаянкай нашпікаваць загаловак. Але прашу пррабачэння чытачоў, якім раю, – няхай сабе, – аднесці гэта на контат мае чалавечай слабасці. Зь іншага боку, як назваець людзей (яны-ж, бяз сумлеву, маюць чалавечыя ablіччы), калі ня варварамі?

Кагадзе перачытаў атрыманы першы том "Энцыклапедыі Літаратуры і Мастацтва Беларусі", выд. 1984 г. у Менску. На бачыне 426 сустрэў здымак фасаду й кароткую зацемку пра знаменую мне зь дзяцінства съвятыню ў Беразьвецчы (гл. адбітак побач).

Даведаўся, што існавала яна да паловы ХХ-га стагодзьдзя. Апошнія, ляканічнае: "не зьбераглася", кальнула ў жывое. Я бачыў яе апошні раз, зводдаль недзе ў 1944-м годзе. Ведаю, што ўцалела ў вайне. Значыцца, згодна вышэйзгаданай энцыклапедыі, варвары зынішчылі яе між 1944-м і 1950-м гадамі.

У памяці падлётка на ўсё жыццё ўтрываліся вобраз. Як нельга ярка, пасля доўгіх вандраванняў па съвеце, жыве ён у майі уяўленыні ѹ сяньня. У Глыбоке ўжджалі мы звычайна з паўднёвага боку й калі пышчаны бальшак гужом спускаўся ў даліну, перад намі адкрывалася шырокая панарама гораду, а гэт! – кіль-метры за тры воддаль, – на канцы Беразьвецкага возера, прыгожая як цаца, быщам памытая ранніяй чистай расой, велична звязла барокавая съвятыня. Некалі казаў мне бацька, што даўным-даўно была гэта ўніцккая царква, а падчас польскае акупацыі, між войнаў, сталаі там нейкія "ўланы", а съвятыня была гарнізонным касцёлам. Некалі айцы Базыльяне пры съвятыні пабудавалі манастыр, які быў захаваўся.

Падчас бальшавіцкага акупацыі ў 1939-41 гадох НКВД зрабіла ў манастыры вязніцу й катоўню. Жахлівы вобраз раскрыўся пры нямецкай акупацыі падчас апошніяй вайны. Тысячы ахвяр, якіх наследнікі ката Дзяржынскага, у перапалоху перад наступам Немцаў, ня ўсьпелі выгнаць, – памардаваных у розны спосаб, зваленых у ямы, – аглядалі ў нямым жаху вакольныя жыхары. Пра жахлівы вобраз памучаных і злачынствы НКВД у Беразьвецчы сваей простай сялянскай мовай апавядзе (гл. "Гараватка", кніга 3, раздзел 4) зь вялікім хваляваньнем дзядзька Захарук. Апавядальнік – ня выдуманая аўтарам, а рэальная асона, а бальшавіцкі злачын – гістарычны факт.



Беразовецкая царква.
Галоўны фасад і план.

БЕРАЗВЕЦКАЯ ЦАРКВА. Иснавала ў 18–1-й пал. 20 ст. Пабудавана ў 1756–63 у в. Беразвeчча (Глыбоцкі р-н) у стылі позніга барока. Уваходзіла ў комплекс манаstryя базыліян. Мураваная 3-нефовая 2-вежавая базіліка з трансептам. Тарцы цэнтру нефа і трансепта завяршаліся фігурнымі франтонамі. Фасады насычаны багатай дэкар. пластыкай з элементамі ракако.

Гал. фасад з 2 шмат'яруснымі вежамі быў аздоблены рустоўкай, пілястрамі, паукамі, хвалістымі карнізамі, фігурнымі валютамі і прапамі. Інтэр'ер вызначаўся прыгажосцю аздаблення. Алтар быў размаліваны фрэскавымі жывапісамі. Не збераглася.

Навокал Беразьвечча рассякінулася пяскі й сасновыя лясы. Тая злашчасная съвятыня сталаі съветкам масавага злачынства гітлераўскіх акупантараў. Пад адкрытым небам стварылі яны абоз савецкіх ваеннапалонных, ведамы лягер съмерці. Пакліканыя абараняць "імперию зла", яны пайшлі ў палон, а пасля мерлі тысячамі з голаду й холаду, гінулі пры ўцёках. Беларусы, як маглі, ратавалі ўцёкшых. Некаторым пасля гэта даброць бокам вылезла, калі выратаваныя ў бальшавіцкія партызаны пайшлі.

Калі думаеш пра прыгажосць і веліч Беразьвецкай съвятыні ды пра тыя злачынствы, якія чалавек, падышу́шыся пад розныя "ідэалы", тварыў у яе ваколіцы, дык хаця-нехаця мяркуеш аб мудрасці Гасподняй...

ЗВАЖАЙ

СЫМОН РАК-МІХАЙЛОЎСКІ
(З нагоды сомых угодкаў нараджэння)



С.Рак-Міхайлоўскі. Соймавая здамка.

"Нацыянальны НЭП", "беларусізацыя", узбуйненне БССР, "Мангольскі праект" і звязаныя з імі падзеі палавіны 20-х гадоў не маглі не ўсхваляваць Беларусаў. Усе гэтыя мерапрыемствы знаходзілі пазытыўную рэакцыю ня толькі ў радох нацыянальнай інтэлігенцыі, але й між беларускіх масаў. Гэтыя падзеі, спрыяльныя для беларускага нацыянальнага развіцця, знайшли асабліва жывы водгук сярод насельніцтва Заходняе Беларусі.

Заходнябеларускія дзеячы й шырокі нацыянальны актыў беспасрэдна менш ведалі бальшавікоў і іхнюю тактыку ў нацыянальным пытаньні. Таму яны болей, чымся беларускія нацыянальныя сілы Ўсходній, падсавецкай Беларусі, паверылі бальшавікам і захапіліся перспектывамі "нацыянальнага НЭП'у" й "беларусізацыі". Яны задаволіліся праведзеным у пачатку 1924

году ўзбуйненнем тэрыторыі БССР, хоць яны й разу - мелі, што гэтае ўзбуйненне было толькі палавічным, бо-ж вялікая частка тэрыторыі нашага краю і далей заставалася ў складзе РСФСР.

Аднак гэтае палавічнае ўзбуйненне БССР мела реальныя перспектывы хутка стацца поўным, як гэта выглядала паводле "Мангольскага праекту". Таму бальшыня беларускіх дзеячоў ахвотна ўлучылася ў арганізаваную бальшавікамі акцыю ў Заходній Беларусі. Вынікам гэтага было заснаванье ў Заходній Беларусі ў 1925 годзе масавай палітычнай арганізацыі пад назовам "Беларуская Сялянска-Работніцкая Грамада".

Беларуская Сялянска-Работніцкая Грамада хутка разьвілася ў найбольшую беларускую арганізацыю Заходній Беларусі. Грамада аб'яднала ў сваіх радох каля 120 тысяч сялянаў і работнікаў. Програма Грамады была радыкальнай і нацыянальнай. Грамада была арганізацыяй зусім легальнай, яна ўзынікла й працавала згодна з канстытуцыяй польскай дзяржавы. Кіравалі ёю беларускія дэпутаты ў польскі сойм, выбраныя беларускім народам у часе выбараў у Польшчы ў 1922 годзе. Гэта былі: прафэсар Браніслаў Тарашкевіч, Пётра Мятла, Павал Валошан, Фэлікс Галавач і Сымон Rak-Mihailoŭski. Rak-Mihailoŭski быў ня толькі адным з ініцыятараў стварэння Грамады, але й намеснікам старшыні ейнага Цэнтральнага Камітэту, аўтарам праекту ейнага арганізацыйнага статуту й сябрам рэдкалегіі ейных перыядычных выданьняў.

Біографічныя весткі пра Сымона Rak-Mihailoŭskага, як і пра большасць беларускіх адраджэнцаў, даволі скучыя. Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, у артыкуле прысьвечаным Rak-Mihailoŭskаму, у літаратуры пра яго падае толькі кароченьку нататку Арсения Ліса пад назовам "Хто напісаў музыку 'Зоркі Вэнэры?'?", якая была зъмешчаная ў №5 часопісу "Маладосьць" за 1964 год. Найбольш увагі Сымону Rak-Mihailoŭскаму і іншым кірауніком Грамады прысьвяціла ведамая ў Польскай Народнай Рэспубліцы публіцыстка Аляксандра Бэрґман. Ейны кароткі біографічны нарыс пра Rak-Mihailoŭskага, зъ якога, дарэчы, мы зачэрпнулі асноўную нашу пра яго інфармацыю, быў зъмешчаны ў Беларускім Каляндары на 1980 год, што выдае Праўленье Беларускага Грамадзка-Культурнага Таварыства ў Беластоку.

Сымон Rak-Mihailoўski нарадзіўся ў 1885 годзе ў вёсцы Максімаўка, што каля Радашкавіч (тады Віленскай губерні), у магадзетнай сялянскай сям'і. У 1904 годзе скончыў ведамую Маладечанскую настаўніцкую сэмінарыю, якая выхавала таксама й такіх людзей, як пісьменнік Міхась Чарот, дзеяч Грамады Пётра Мятла, пасол "Змаганьня" Флягонт Валынец і іншых. Пасля заканчэння сэмінарыі Rak-Mihailoўski настаўнічай. Ён вучыў сялянскіх дзеяцей на Беларусі. Вёў таксама асьветную працу між дарослых, "Адначасова, — кажа Аляксандра Бэрґман, — запісваў народныя песні, зъбіраў фальклёр".

ПРЫЗНАВАЙЦЕСЯ, ВАРВАРЫ...

(Заканчэнне з бачыны 1-й)

Гэтта дом Божы — створаная рукамі й інтэлектам натхнёных Богам будаўнікоў веліч, а гэтта побач — створанае злачынцамі пекла...

Што цяпер у тым манаstry, які раней быў вязніцай? Ці там зноў НКВД/КГБ турму ўладзіла ды атрутай або фізычнымі зыдзекамі катуе лепшых сыноў і дачак паняволенай гаротнай зямлі?

Прызнавайцеся, варвары, навошта зьнішчылі сьвятыню! Расплаты дзень надыйдзе!

К. Акула

ЗВАЖАЙ

3

Пачатак грамадзка-палітычнай дзейнасьці Рак-Міхайлоўскага звязаны з рэвалюцыйнымі падзеямі 1905-1907 гадоў. Аднак веды, вынесеныя з маладэчанскай сэмінарыі, з часам перасталі яго задавальняць. Справаў трапіць у вышэйшую навучальную ўстанову Пецярбурга, але не ўдалося. Тады ён паступіў у Пэдагагічны Інстытут у Феадосіі, што на Украіне, які і закончыў у 1912 годзе. Пасля заканчэння інстытуту ён настаўнічаў.

У 1914 г. мы сустракаем яго ўжо на Румынскім фронце. Рэвалюцыйны падзеі 1917 году: зыншчэнне царызму й лёзунгі пра самавызначэнне прыгнечаных народаў натхняюць Рак-Міхайлоўскага нябывалай энергіяй. — "Усю яе, — адзначае Аляксандра Бэрман, — прысьвяціў ён арганізацыі салдатаў, склікаючы салдацкія зьезды і іншыя. Рак, як амаль ніхто іншы з нацыянальных беларускіх дзеячоў, разумеў значэнне арміі для стварэння падставаў дзяржаўнасці й таму з поўнай адданасцю пасьвяціў сябе справе стварэння беларускіх вайсковых часціц".

Вярнуўшыся з фронту, Рак-Міхайлоўскі жыў у Менску. У той час ён аддаўся адной ідзі — нацыянальнай. Ён хацеў бачыць Беларусь вольнай, незалежнай, адзінай, а справа міру паміж Нямеччынай і Савецкай Расеяй вирашалася коштам падзелу Беларусі. Рак-Міхайлоўскі ўваходзіў у склад дэлегацыі Беларускай Народнай Рэспублікі ў Берасці, дзе ў лютым 1918 году вяліся перамовы паміж Нямеччынай і Савецкай Расеяй. "Уся дзейнасьць Рака таго часу, — гаворыць Аляксандра Бэрман, — як і ўсіх незалежнікаў, звязаная была з арганізацыяй беларускага кангрэсу ў Менску (Бэрман мае на ўвазе Першы Ўсебеларускі Кангрэс, што адбыўся ў канцы 1917 году і які быў разагнаны большавікамі — Я.Б.), з Радай Беларускай Народнай Рэспублікі, сябрам якой быў Рак-Міхайлоўскі, зь Беларускай Цэнтральнай Вайсковай Радай, старшынём якое ён быў, а затым таксама зь Беларускай Вайсковай Камісіяй на тэрыторыі, акупаванай Польшчай. Адначасова Рак-Міхайлоўскі ўдзельнічаў у асьветніцкай дзейнасьці, будучы членам Цэнтральнай Школьнай Рады. Шмат часу прысьвячаў ён арганізацыйну дапамогі ахвярам вайны."

З кароткага біографічнага нарысу Аляксандры Бэрман, зъмешчанага ў Беларускім беластоцкім календары на 1980 год, даведаемся далей, што ў 1919-1921 гадох сям'я Рак-Міхайлоўскага жыла ў Горадні, дзе ён працягваў сваю незалежніцкую дзейнасьць, выдаваў "Беларускае Слова", выкладаў беларускім дзецям арытмытуку. У 1920 годзе заснаваў у Барунах, што на Ашмяншчыне, першую ў Польшчы беларускую настаўніцкую сэмінарыю і быў таксама ейным кіраўніком. Затым, у 1921 годзе сустракаем яго ўжо ў Вільні, дзе ён адразу прыступіў да працы ў ведамай беларускай гімназіі і актыўна ўключыўся ў грамадzkую дзейнасьць. "Прайшоняшмат часу, — кажа аўтарка нарысу, — і ўжо мы бачым яго старшынём Беларускага Камітэту Дапамогі Ахвярам Вайны, актыўным членам Беларускага Нацыянальнага Камітэту, Беларускага Выдавецкага Таварыства, дзе паказаў сябе вопытным рэдактарам".

У 1922 годзе Рак-Міхайлоўскі быў выбраны ў Сойм паводле съпіску №16 у 62-й выбарчай акрузе, якія была

Ліда. З 22-га лістапада 1922 году пачынаеца ягоная пасольская дзейнасьць. Быў ён сябрам некалькіх соймавых камісій. Аднак пасольская дзейнасьць яго праходзіла галоўным чынам па-за Соймам: у вёсках, мястэчках, на сходах і зборках. Нямала часу праводзіць у Вільні, дзе Беларускі соймавы клуб меў сваё памешканье і ў якім ён быў галоўным рухавіком тактыкі выкарыстоўвання соймавага мандату ў першую чаргу для арганізавання шырокіх масаў, уважаючы, што дабіцца чаго-небудзь можна толькі сілай націску зынізу. Тому яго бяспрэчна можна назваць адным з галоўных арганізатораў Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады. Як адзначае Аляксандра Бэрман, "У кіраўніцтве Грамады ён трymаў у сваіх руках усе галоўныя арганізацыйныя лініі: ён арганізоўваў і яднаў Цэнтральны Сакратарыят Грамады і да прыходу Максіма Бурсевіча быў яго кіраўніком; ён падбіраў інструктараў ЦК Грамады; на ім у значнай меры ляжала праца, звязаная з выдавецкай дзейнасцю Грамады; сам ён пісаў тэ ксты, займаўся рэдакцыйнай папраўкай, трymаў сувязь з друкарняй, сам вырашаў канфлікты з туپой польскай цэнзурай, на яго быў ускладзены таксама ўесь фінансавы бок справы".

У часе разгрому Грамады, Рак-Міхайлоўскі быў арыштаваны і на працэсе 56-ці засуджаны на 12 гадоў турэмнага зняволення. Ад моманту арышту ад грамадаўскіх дзеячоў патрабавалі, каб яны адракліся ад Грамады. У адказ Рак-Міхайлоўскі ў сваім 'апошнім слове' на працэсе ў Вільні ў 1928 годзе катэгарычна заявіў: "Я сваей працы не выракаюся, наадварот, ганаруся сваёй 20-гадовай працай: у вайсковых арганізаціях, у школьніх, у палітычных. Ня было ніводнай галіны беларускай працы, беларускай адраджэнскай працы, дзе-б я ня прымал самага актыўнага ўдзелу. Усёй сваёй працай, як і працай у Грамадзе, — працягваў Рак-Міхайлоўскі, — магу ганарыцца й магу гэтым пахваліцца. А Грамада раскалынула наш народ і гэта яе вялікая заслуга. Грамада пярайдзе ў гісторыю і гэта дзе нам сілу цярпець зняволю ў турме..."

У 1931 годзе, у выніку абмены палітычнымі вязнямі, Сымон Рак-Міхайлоўскі пераехаў у БССР. У Менску ён быў дырэктарам Беларускага Дзяржаўнага Музэю. Жыў тут із сваёй сям'ёй. Але, як неўзабаве выявілася, за пралагандай заслонай Масквы пра "самастойнасць БССР" трymаўся д'ябалскі плян: Рак-Міхайлоўскага, як і шматлікіх іншых грамадаўцаў звабілі ў БССР, каб фізычна выгубіць. Чародная хвала арыштаў так званых "нацдэмаў" захапіла і іх. У палове 1933 году, калі Сымону Рак-Міхайлоўску было ўсяго 48 гадоў, ён быў паклённіцка абнінавачаны, арыштаваны і высланы зь Беларусі. Яго, як і іншых беларускіх дзеячоў у Польшчы, абнінавачвалі ў нацыяналь-дэмакратызме, гэтак званай нацдэмаўскай дзейнасці, а дакладней — у арганізацыі Цэнтра, які быццам дзейнічаў з мэтай, каб адараўца Беларусь ад СССР..

Адзін зъяўлены савецкіх канцлягераў, Украінец Підгайны, у сваіх успамінах "Недастраляны" апісвае сустрэчу зь беларускімі пасламі й іншымі вязнямі-

(Канец на бачыне 4-й)

БЕЛАРУСКІЯ ВАЙСКОВЫЯ ФАРМАЦЫ Ў ЛЕТУВІСКАЙ АРМІІ

Др. В. Сянькевіч

27.XI.1918 г. (1) паміж Беларусамі й Летувісамі было асягнута пагадненне пра ўзаемныя дачыненіні, супрацоўніцтва й змаганьне за свабоду й незалежнасць Летувы й Беларусі. На аснове гэтага дагавору, у Коўні, пры летувіскім урадзе, створанае было Міністэрства Беларускіх Справаў, на чале якога стаяў былы першы старшыня ўраду БНР Язэп Варонка, а пасля Д. Сямашка. Для змаганьня за супольныя інтарэсы, пры летувіскай арміі былі створаныя беларускія вайсковыя адзінкі, для якіх выдаваўся беларускі часапіс.

Пагадненне гэтае было адлюстраваньнем аднаго з эпізодаў у беларуска-летувіскіх судносінах канца мінулага – першай паловы XX-га стагодзьдзя, эпізоду, які вызначаўся найбольшым, бадай, паразуменінем і найцікавейшым супрацоўніцтвам між гэтымі двума народамі ў сучасную эпоху. Апроч шматвяковага пэрыяду, калі Беларусы й Летувісы тварылі, баранілі й разам дружна жылі ў адной дзяржаве – Вялікім Княстве Літоўскім, іншыя эпізоды харектарызаваліся калі не адкрытай варожасцю, дык прынамся абыякавасцю або, хутчэй за ёсё, ігнараваньнем Летувісамі Беларусаў.

Праўда, яшчэ ў мінулым стагодзьдзі, калі беларускі адраджэнскі рух быў адно ў зародку, а летувіскае нацыянальнае адраджэнне мела за сабою ўжо пэўныя пройдзены шлях, летувіскія дзеячы ў часе супольнай маскоўскай няволі адносіліся даволі спагадліва да беларускага адраджэння. Спачатку глядзелі на беларускае адраджэнне як на нярэальнае мерапрыемства, што на

СЫМОН РАК-МІХАЙЛОЎСКІ

(Заканчэнне з бачыны 3-й)

Беларусамі. Яны расказвалі яму, што ў Менску ў ГПУ прасядзелі каля году ў падвалах. Підгайны піша так: "Няшчасныя й жалюгодныя прыбылі на Салаўкі – гэтыя валадары, што сталіся найпаслухманейшымі рабамі. З усіх іх найлепш выглядаў і быў найбольш бадзёрым Рак-Міхайлоўскі. Я ня ведаю ні ягонае мінуўшчыны ні дзеянасці ў Савецкай Беларусі. Магу толькі пацвердзіць адно, што гэты чалавек запраўды зусім шчыра й бяз жалу казаў: "Так нам і трэба" – да такое ступені ён асуджае наўную сълепату, што пайшлі на згубныя бальшавіцкія прынады".

Як выглядае, там на Салаўках, далёка ад сваёй бацькаўшчыны Беларусі, і закончыў трагічна ў 1937 годзе сваё жыццё гэты выдатны дзеяч беларускага нацыянальна-вызвольнага руху, аўтар падручнікаў для школаў, працаў з беларускай мовы, фальклорыст і паэт, праўдападобны аўтар музыкі песні "Зорка Вэнэра" Максіма Багдановіча, жыцьё, якое, як адзначае Аляксандра Бэргман: "адлюстроўвае этап у гісторыі беларускага народа, асабліва ў міжваенны пэрыяд, жыцьё чалавека, які моцна ўпісаўся ў гісторыю".

Язэп Барэйка

мела пад сабой мацнейшага грунту (2). Яны бралі на ўвагу цяжкое становішча Беларусаў паміж двума славянскімі народамі, Расейцамі й Палякамі, што культурна й рэлігійна закараніліся ў нашым народзе, дзеячы яго на дзіве часткі; з прычыны вялікай блытаніны ў гісторычнай тэрміналёгіі і тэндэнцыйнай інтэрпрэтацыі гісторыі Вялікага Княства Літоўскага, якое ўажалі (і дагэтуль уважаюць) вылучна летувіскай дзяржавай, падкрэслівалі наястчу гісторычнай традыцыі, якая ў адраджэнні кожнага народу адыхрывае вялікую ролю; паказвалі на адсутнасць інтэлігенцыі, і ў выніку глядзелі на беларускі рух зь ім амаль зусім.

Сытуацыя аднак пачала мяняцца, калі беларускі адраджэнскі рух што раз глыбей запускаў сваё карэніне ў народныя беларускія масы, становіўся што раз больш дынамічным. Сярод Летувісаў з'явілася боязнь, што беларускі рух, набраўшы сілай, можа заявіць пра свае права на Вільню й Віленшчыну, на якія летувіскія дзеячы глядзелі як на зъбеларушчаную частку Летувы.

Ня глядзячы на гэта, яны ў сваёй палітыцы прадаўжалі лічыцца толькі з расейскім, польскім і німецкім фактарамі, пакідаючы беларускі фактар як нешта загадковое і няпэўнае, што можа выклікаць цяжкасць у летувіскіх палітычных плянах на будучыню (3).

Гэтае было да Лютайскага рэвалюцыі 1917 году ў Расеі. У гэтым годзе рост беларускага нацыянальнага руху дасягае нябывалых вяршыніяў. У сакавіку 1917 г. у Менску склікаеца з'езд беларускіх дзеячоў, на якім была выбраная дэлегацыя да расейскіх уладаў, каб прадставіць ім дамаганыі беларускага народу. Дэлегацыя гэтае ў першых днях красавіка 1917 году накіроўваеша ў Петраград, дзе, апрача кантактаў з расейскімі ўладамі, прапануе Летувіскаму камітэту, што існаваў тады ў сталіцы Расейскай імперыі, цеснае супрацоўніцтва. Адбываючы дзіве канфэрэнцыі беларускай дэлегацыі з прадстаўнікамі летувіскага камітэту: адна інфармацыйная, а другая пастаноўляючая. У часе першай сустэречы Беларусы высунулі прапанову супольнай працы на палітычным грунце з далейшай мэтай адбудовы Вялікага Княства Літоўскага (4). Як матывы супрацоўніцтва Беларусы выступаюць: 1) сладкую супольную гісторычную мінуўшчыну; 2) супольнасць палітычных і сацыяльных інтарэсаў, прычым паказвалася на патрэбу для Беларусаў доступу да Балтышкага мора, а для Летувісаў вялізарнага заплечча і, 3) на супольную абарону перад моцнымі суседзямі.

На другой канфэрэнцыі Беларусы атрымалі ад Летувісаў адмоўны адказ дзея наступных прычынаў: 1) летувіская справа была ўжо справай міжнароднай, а беларуская толькі "ўнутранай расейскай" і таму яна было сэнсу звязваць летувіскую справу з беларускай і 2) справа ўзнайомлення Вялікага Княства Літоўскага для летувіскай палітыкі становілася неактуальнай.

Атрымашы гэткі катэгорычны адмоўны адказ, Беларусы пакінулі канфэрэнцыю і летувіская арыентацыя сярод Беларусаў замерла (5).

ЗВАЖАЙ

5

Абвешчаныне 11. XI 1918 году незалежнасьці Польшчы зь ейнымі тэрытарыяльнымі прэтэнзіямі адносна Беларусі й Летувы й асабліва спор паміж Летувай і Польшчай за Сувальшчыну, Вільню й Віленшчыну, эмушае Летуву шукаць хаўрусьнікаў. Летувісы эзвяртаюць большую ўвагу на Беларусаў, супрацоўніцтва зь якімі яны адкінулі год раней. Ад гэтага часу й пачынаецца эпізод беларуска-летувіскага збліжэння й супрацоўніцтва, іра які мы гаварылі ў пачатку гэтага артыкулу. Летува дзеіць цяпер прыпынак беларускаму антыпольскому ўраду Вацлава Ластоўскага, стварае Міністэрства для беларускіх справаў, дзеіць субсыды на выдавецтва беларускіх кніжак і, як мы ўжо адзначылі, дазваляе фармаваць беларускі вайсковыя адэздзелы пры летувіскай арміі. Праўда, эпізод гэты трываў нядоўга. Не атрымаўшы Вільні й Віленшчыны, Летува ліквідуе беларускае міністэрства й беларускія вайсковыя фармацыі, спыняе грашовую дапамогу на выдавецтва беларускага друку і, урэшце, беларускі ўрад Ластоўскага пакідае Летуву. Але гэта ўжо выходзіць за рамкі нашага артыкулу. Адно толькі пэўнае: летувіская палітыка адносна Беларусаў ніколі ня ставіла беларускай праблемы ў цэлай шырыні й глыбіні; была блізарукая й неразумная.

Баючыся беларускай стыхіі, якая навет і сяньня, у час жорсткай русыфікацыі Беларусі, адсоўвае летувіскую этнаграфічную мяжу што раз больш на заход(6), з аднаго боку, і ведаочы, што іхныя цверджаныні аб гістарычнай культурнай і палітычнай перавазе над Беларусамі ёсьць ілюзорныя й беспадстаўныя, з другога, Летувісы заўсёды стаялі на вузкай плятформе, а менавіта на грунце адбудовы Летувы за кошт беларускіх земляў: па Нарач і Нёман, а навет і далей на ўсход і паўднёвы-захад.

Але вернемся да пытання беларускіх вайсковых фармацыяў пры летувіскай арміі ў першых гадох існаванья незалежнае Летувы.

Вынікам лістападаўскае (1918г.) рэвалюцыі ў Нямеччыне было тое, што бальшавікі ўжо 7.12.1918 г. займаюць Менск. Менскі рэйком выдае загад пра распуск і арышт Рады БНР. Гэта можна было прадбачыць і таму Рада сваечасова выніждае ў Летуву, да якой Немцы, кіруючыся вылучна сваім інтарэсамі, далучылі былі Беласток і Горадню аж да паралелі, што праходзіць празь Берасьце (г. зв. 'Litauen - Bezirk Sud') (7).

Адначасна, 1-га сінегня 1918 г. у Горадні адбываецца 1-шы зьезд Горадзеншчыны, які катэгарычна адкінуўшы ўсялякія прэтэнзіі Палякаў на Горадзеншчыну, пастанаўляе далучыць на аўтаномных асновах усю Горадзеншчыну (у межах 1914 г.) да Летувіскай рэспублікі (8). Ажыццяўленыне свае пастановы Зьезд усклаў на выбраныя ім выкананыя ворганы – Горадзенскую Беларускую Управу.

У Вільні-ж, якая ў той час знаходзілася ў руках Летувісаў, пачынаецца фармаванье першых беларускіх вайсковых адэздзелаў. Загадам Міністэрства Абароны Летувы №4 ад 1.XII. 1918 г.,(9) начальнікам беларускай сэкцыі гэтага Міністэрства вызначаецца капитан Рамішэўскі. Справаводамі – пар. Жэмля і прапаршчык Шэпф. Запаснымі афіцэрамі пры Міністэрстве залічаюцца пар.

М.Дзямідаў і прапар. Прушакевіч. Такім чынам ствараецца першае ядро беларускай вайсковай арганізацыі ў летувіскай арміі.

Неўзабаве пачынае арганізавацца й 1-шы Беларускі Пяхотны Полк (1 БПП). 10.XII. 1918 г. быў апублікаваны загад Міністэрства №5, якім назначаецца камандзерам 1 БПП падп. Лайрэнцеў, камандзерамі батальёнаў - палк. Ленінав і падпалк. Усьпенскі; камандзерамі ротаў – капт. Гайдукевіч, паручнікі Пятко, Жываткевіч і Талькоўскі; ад'ютантам – Рэйнгард, справаводам – Лявандоўскі. Дзевяць дзён пазней Ленінав і Рэйнгард былі звольнены з 1 БПП. 24.12. 1918 г. загадам № 7 у Беларускі Полк быў прызначаны афіцэры Сяткоўскі, Канапацкі, Якубоўскі, Рамішэўскі й Лукашэвіч. Адначасна фармуецца таксама ў штаб 2-га Беларускага Пяхотнага Палка (10).

1-га студзеня 1919 году часовы летувіскі ўрад, створаны ў Вільні 11.11.1918 г., вымушаны быў пакінуць горад і выехаць у Коўна. Праз пяць дзён былая сталіца Вялікага Княства Літоўскага была захопленая бальшавікамі, якія яшчэ 8.12.1918 г. у Дэзвінску стварылі летувіскі ўрад, што праз восем дзён выдаў маніфэст пра ўтварэнне Летувіскай ССР (11). (Беларуская ССР была абвешчаная ў Смаленску 1.1.1919 г.).

Разам з летувіскім урадам пакідае Вільню й беларускі нацыянальны актыў. Пасьля адъходу з Вільні, далейшая праца над арганізацыяй беларускіх вайсковых адэздзелаў адбываецца ўжо ў Горадні й іншых цэнтрах, дзе інтэнсyўна працуе беларускія дзеячы.

ЗНОСКІ:

- Існуючы разыходжаныні адносна дакладнай даты падпісання пагаднення. Я. Найдзюк ("Беларусь учора і сяньня", Менск, 1944, б. 175) адзначае, што "На аснове дагавору паміж Віленскай Беларускай Радай і Прэзыдыумам Летувіскай Рады з 15.20.21,23,26 і 27 лістапада 1918 г. пры Летувіскім урадзе падпісталі Міністэрства Беларускіх Спраў". В. Пануцэвіч ("Горадзенщына ў нацыянальным руху ў 1918-1919 гадох") "Бацькаўшчына", № 617-618, 1964, бб. 5-6, які базуецца на працы Найдзюка, піша: "...на падставе ўмовы Управы Горадзенскай і Віленскай Беларускай Рады зь Лятувіскай Тарыбай, 30 лістапада 1918 году й далейшых перамоў Рады БНР з Тарыбай між 25-27 лістападам, наступіла падпісаныне ўмовы наступнага зъместу...". N. Vakar (Belorussia. The Making of a Nation, Cambridge, Mass., 1956, б. 107), падае дату 20.11 (3.12) 1918 году. I. Антонаў ("Успаміны аб польскай акупацыі Горадзеншчыны ў 1919-1921 гг., 1921, б.7) падае 20.11. 1918 г. як дату дасягнення ўмовы. Ян Шутовіч ("Участце Беларусаў у барацьбе за свабоду й незалежнасць Літвы", "Крыніца", № 14 (723) з 20.11. 1940), з свайго боку, адмяжоўваеца да агульнага сцьверджання, што "Фармаваныне беларускіх частак літоўскага войска адбывалася на аснове ўмовы беларусаў і ліцьвіноў з 1918 году".

- В. Гадлеўскі, "Беларускае літвафільства", "Беларускі Фронт", № 7 (29), 1938 (паводле "Беларуская Царква", Чыкаро, № 28, 1965, б. 154).

(Працяг на бачынне 6-й)

КОШТ САВЕЦКАЕ ІМПЭРЫІ

Выраз "савецкая імпэрыя" ня ўжываецца ў Савецкім Саюзе, а даўно ўжо прыняты ў заходніх краінах. Што ж такое "савецкая імпэрыя"? Як яе можна акрэсьліць? Вось што гаворыць пра гэта Мілаван Джылас – у мінульым адзін з кіраўнікоў Югаславіі, а пазней прынцыповы крытык камунізму: "Савецкі камунізм – гэта ваеннае імпэрыя. Калі такія імпэрыі ўнутры загніваюць, яны імкнутца знайсці выхад у вонкавай экспансіі. Калі экспансію спыніць, працэс загнівання паскараецца". Калі Джылас мае слушнасць і экспансія дапамагае паслабіць нутраны ціск, дык значэньне вонкавае экспансіі для савецкіх кіраўнікоў павінна быць вялізарным. Якую цану плаціць Савецкі Саюз за ўтрыманье ѹ паширэнье сваей імпэрыі? Як гэтыя выдаткі зьмяніліся з часам? І як доўга савецкая эканоміка зможа выносіць нагрузкі, выкліканыя няспынным паширэннем імпэрыі? Навуковая праца, праведзеная нядайна группай амэрыканскіх вучоных дасьледніцкай арганізацыі "Рэнд корпорэйшан" шукае адказу на гэтыя пытанні.

Сыстэматачнае вывучэнне кошту савецкай імпэрыі пачалося парадаўльна нядайна. Прычынай было войстраве павялічэнне савецкай экспансіі за апошнія гады, асабліва агрэсія савецкіх войскаў у Афганістане. Падлікі, зробленыя дасьледнікамі Рэнда – першая спроба дэтальна вылічыць поўную вялічыню выдаткаў на ўтрыманье ѹ паширэнье савецкай імпэрыі. Падлікі ахопліваюць дзесяцігодзьдзе ад 1971 да 1980 г. Сумарная выдаткі на імпэрыю ў 1971 годзе складалі дзесяць міліярдаў рублёў. Першы пэрыяд войстрага росту прыпаў на 1973–74 гады, на працягу якіх выдаткі выраслі да 20 міліярдаў рублёў. У пэрыяд 1975–78 гадоў яны заставаліся на гэтым узроўні, але ў 1979–80 гадох зноў войстра падняліся і дасягнулі ў 1980 г. 42 міліярдаў. Адзначым, для парадаўльна, што 42 міліяды – гэта фонд заработка платы ўсіх рабочых і

служачых у 1980 г. у 15-х найбуйнейшых гарадох Савецкага Саюзу, улучаючы Москву й Ленінград.

Чым выклікае гэткае скажападобнае павялічэнне савецкіх імпэрскіх выдаткаў? У сярэдзіне 70-х гадоў значна павялічылася савецкая экспансія ў Афрыцы і ў раёне Чырвонага мора. Менавіта ѹ гэтыя гады да савецкай імпэрыі былі далучаны Паўдзённы Емэн, Ангола і Этыёпія. Гэта імпэрская актыўнасць адбілася ў падваенні выдаткаў.

У канцы 70-х гадоў значна ўзрасла савецкая экспансія ў Цэнтральны Амэрыцы, што зноў выклікала войстраве павялічэнне выдаткаў. Рост іх у гэты час тлумачыцца і іншай прычынай. У гэны пэрыяд моцна запаволіўся эканамічны рост у краінах Усходній Эўропы, асабліва ў Чэхаславаччыне й Польшчы, фактычна рост упаў да нуля. Гэта пагражала дэстабілізацыю Усходній Эўропы і савецкім кіраўніком давялося значна павялічыць субсыды сваім старым калёніям.

Аналіз выдаткаў на савецкую імпэрию паводле катэгорыяў съветчыць, што галоўным артыкулам зьяўляюцца гандлёвыя субсыды – як экспартныя, так і імпортныя. Пры экспарце Савецкі Саюз прадае тавары сваім сатэлітам таньней, чымся на сусьеветным рынку. Гэта перш за ўсё адносіца да нафтапрадуктаў і збожжа. Але калі нафтапрадукты Савецкі Саюз пастаўляе з уласных рэсурсаў, дык збожжа сам купляе на сусьеветным рынку, за якое плаціць валютай. Пры імпарте тавараў із сваіх калёніяў Савецкі Саюз плаціць за гэныя тавары даражай, чымся на сусьеветным рынку. Яскравым прыкладам ёсьць цукар з Кубы ды машыны і абсталіванье з краінай Усх. Эўропы. Паводле разлікаў эканамістаў Рэнда, Савецкі Саюз пры імпарте пераплачвае ѹ паўтара-два разы, а пры экспарце выручае ѹ паўтара-два разы менш.

Зразумела, савецкія кіраўнікі пагаджаюцца цярпець такія страты дзясяткаў міліярдаў рублёў не таму, што яны хочуць дапамагаць так званым "братнім" краінам. Там, дзе ўдаецца, яны выщікаюць з гэтых "братніх" краінай ўсё, што можна, як гэта прыкладам было ў 40-я і 50-я гады з закупамі польскага вугалю, паводле цэнаў значна ніжэйшых чымся на сусьеветным рынку. Савецкія кіраўнікі змушаныя цярпець страты таму, што краіны, якія пад ціскам Савецкага Саюзу будуюць эканоміку на аснове цэнтралізаванага плянаванья, апынуліся на ўстане вырашыць свае эканамічныя праблемы і, перш за ўсё, забясьпечыць насельніцтва харчаваньнем і таварамі першай неабходнасці. Паўстаньне ў Вугоршчыне ў 1956 г., неаднаразовыя хваляваньні ў Польшчы, падзеі ў Чэхаславаччыне ў 1968 годзе паказалі савецкім кіраўніком, што заганы сацыялістычнай систэмы ѹ гэтых краінах неабходна кампенсаваць з дапамогай датацыяў, інакш не пазбегнуць новых устр素саў.

У дасьледаваньні карпарацыі Рэнд прыводзіцца вялічыня субсыдыяў для краінай Усх. Эўропы і Кубы. Лічбы пададзеныя ў далінках. Агульная сума экспартных і імпортных субсыдыяў для краінай Усх. Эўропы ад 1971 да 1980 г. складала 80 міліярдаў рублёў. У 1980 г. субсыды на аднаго жыхара ѹ гэтай частцы са-

БЕЛАРУСКІЯ ВАЙСКОВЫЯ ФАРМАЦЫ

(*Працяг з бачыны 5-й*)

3. Тамсама.
4. Тамсама.
5. Тамсама.
6. Т. Суднік. Предварительные материалы к характеристике фонологических систем польских говоров Белоруссии и Литвы", "Польские говоры в БССР", ч. 2, 1973.
- 7 Wł. Wielhorski, 'Polska a Litwa, stosunki wzajemne w biegu dziejów', Londyn, 1947, str. 268.
8. I. Антонаў, оп. cit., б. 6.
9. "Крыніца", № 4(701) з 28.11. 1939, б. 3.
10. Тамсама.
11. Язэп Менскі, "Чаму ды як была ўтвораная Беларуска ССР", 'Беларускі Зборнік', Мюнхэн, 1955, кн. 1, б. 25.

(Заканчэнне будзе)

З В А Ж А Й

7

вецкай імпэрыі складі ў сярэднім 250 рубліў. Максы-
мальная субсыды прыпалі на Усх. Нямеччыну (520 руб.
у год на чалавека) і Баўгарыю (480 руб.). Найбольшую
помач, такім чынам, Масква давала або краінам з
найбольшим стратэгічным значэннем (Усх, Нямеччына),
або асабліва ляяльным да Масквы (як Баўгарыя). Суб-
сыды Польшчы ў 1980 г. складалі 130 руб., а Румыніі
— толькі 12 руб. на жыхара. Непаслухмянья краіны
"старшы брат" карае. Куба — фарпост савецкай імпэ-
рыі ў заходній паўкулі, атрымала ў 1980 г. 670 руб. на
жыхара, больш чым у якой іншай савецкай калёніі.

Гандлёвые субсыды — адно палова выдаткаў на
савецкую імпэрию. Каб атрымаць поўную вялічыню вы-
даткаў на жыхара ў падкантрольных краінах, даныя вы-
шэй лічбы трэба ўдвоіць. Такім чынам выдаткі на ад-
наго жыхара Усх, Нямеччыны ў 1980 г. абышліся Са-
вецкаму Саюзу ў 1040 руб., а Кубы — 1340 руб. Сумар-
ныя выдаткі на Кубу складлі ў 1980 г. восем мільёнаў
рублЁў у дзень.

Другі паводле вялічыні артыкул выдаткаў — "ваенная
помач". У 1971 — 1980- гадох гандлёвые субсыды
краінам савецкай імпэриі каштавалі 100 міліярдаў руб.,
а "ваенная дапамога" — 54 міліярды. У гэту апошнюю
уключаныя навет дзіцячыя цацкі, якія пры выбуху ад-
рываюць рукі афганскім дзесяцям. Гандлёвымі субсыдыя-
ямі захоўваюць імпэрию, а "ваенная дапамогай" яе як
мага пашыраюць.

З павялічэннем савецкай экспансіі за апошнія гады,
гэты артыкул імпэрскага бюджету расце асабліва
хутка. На ваенныя апэрацыі ў Афганістане выдаецца
ад трох да пяці міліярдаў рублЁў на год.

На пачатку 20-га ст. Ленін стварыў партыю "адмы-
словага тыпу". Яна захапіла ўладу ў Рәсей. Спадкаемцы
Леніна стварылі імпэрию "адмысловага тыпу". Яна
асаблівая тым, што, — у адрознасці ад усіх імпэрыяў
мінулага, — яна ня толькі не дaeе прыбыткаў, але, наад-
варот, прыносіць мэтраполіі вялізарныя страты.

лм

НА КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ: Нордблём Ч. "Прамысловы
шпіянаж", Стакгольм, 1984

У канцы мінулага году на кніжным рынку Швэці
зявілася новая кніга п.заг. "Прамысловы шпіянаж".
Аўтар кнігі — швэцкі журналіст і былы сябра кампар-
тыі Швэці Чарлі Нордблём сабраў вялікую дакумента-
цию пра савецкую шпіёнскую дзейнасць у гэтай скан-
дынаўскай краіне за час, што мінуў ад пачатку Другой
сусветнай вайны.

Выступаючы на прэс-канфэрэнцыі з нагоды выхаду
ў сусвет сваей кнігі, Нордблём, які, дарэчы, больш за
дзесяць гадоў быў сябрам камуністычнай партыі
пракітайскай арыентацыі, паведаміў журналістам
што ягоная кніга аснованая на дакладным аналізе
больш чым 200 інтэрвю, якія ён правёў з гэтай мэтай
з прадстаўнікамі прамысловасці, абароны, палітыкі
и сродкаў месавай інфармацыі Швэці.

Паводле Чарлі Нордблёма, ад часу Другой сусвет-
най вайны прынамся 280 савецкіх шпіёнаў, супрацоўні-
каў КДБ і ГРУ, праводзілі сваю дзейнасць на тэры-
торыі Швэці ў ворганах абароны, палітыкі і прамысло-
васці краіны. Пры гэтым прынамся палова ўсёй са-
вецкай шпіёнскай дзейнасці. ў Швэці канцэнтруеца
на выкраданьні дадзеных пра кампьютарную й электрон-
ную прамысловасці, бо з пункту гледжання Савецка-
га Саюзу Швэція ёсьць адной з краінаў, якая мае
найноўшую тэхналёгію й перадавую зброю.

У сэпісіе 280 пералічаных Нордблёмам прозывішаў
савецкіх шпіёнаў згадваючы і два савецкія консуль-
ская дараднікі — Уладзімер Батыкіраў і Юры Кісялёў —
якія, на думку аўтара, праста зъяўляюцца адпаведна
кіраўнікамі КДБ і ГРУ.

Паводле Нордблёма, у Швэці дзеіць асобная група
савецкіх агентаў, дзейнасць якіх канцэнтруеца вы-
ключна вакол швэцкага прэм'ер-міністра Олафа Паль-
мэ і ягонага непасрэднага асяродзьдзя, бо, як піша
швэцкі аўтар, Савецкі Саюз лічыць Пальмэ адным з
найбольш упłyўовых палітыкаў Заходніх Эўропы.
Нордблём тлумачыць гэта ролю Пальмэ ў міжнарод-
ным рабочым руху, ягоным лідарствам у руху за раз-
збраенне, а таксама ягонай кіраўнічай роллю у адной
з найбольш прагрэсіўных прамысловых краінаў съве-
ту. Гэта і тлумачыць спробы савецкага кіраўніцтва
пранікнуць у колы палітычных дараднікаў Пальмэ, каб
здабыць інфармацыі пра палітычныя мэты швэцкага
прэм'ера.

Нордблём піша, што ў адрозненіи ад іншых краі-
наў, якія праводзяць прамысловы шпіянаж, Савецкі
Саюз ярбует на шпіёнскую дзейнасць Швэдаў. Цяпер
Масква мае ў Швэціі ад 25 да 30 статых агентаў і ка-
ля ста інфармантаў — швэцкіх грамадзян.

Паводле швэцкага аўтара, савецкае пасольства ў
Стакгольме — гэта цэнтар савецкай разведвальнай
службы. Апроч таго, такімі цэнтрамі ёсьць і савецкія
прэсавыя й турыстычныя бюро ў Швэціі, а таксама
кансуліяты ў Стакгольме й Гётэборгу. У сучасны момант,
на думку Нордблёма, у Швэціі працуе 60 агентаў
КДБ і 20 агентаў ГРУ.

Каментуючы кнігу Нордблёма, і ухіляючыся ад не-
пасрэднага запярэчання ці паш्वерджання пададзеных
у ёй лічбаў, прадстаўнік швэцкай разведкі сказаў,
што кніга "падсумоўвае абставіны, зь якімі мы па-
вінны справіцца". Прысутны на прэс-канфэрэнцыі адзін
швэцкі эксперт у справах Савецкага Саюзу падкрэсліў,
што пададзеныя ў кнізе Нордблёма факты ня но-
вовыя, а ўжо ад некаторага часу ў Швэціі вядомыя.

лл

ЦІ АПЛАЦІЎ ТЫ ПАДПІСКУ,

ЦІ ЗЛАЖЫЎ АХВЯРУ НА "ЗВАЖАЙ"?

ЗВАЖАЙ

ЯЗЭП МАЦКЕВІЧ

31-га студзеня, 1985 г. у Мюнхэне памёр выдатны польскі пісьменьнік, гісторык, журналіст, філёзаф Язэп Мацкевіч. Было яму 83 гады.

У маеі бібліятэцы, на кнізе 'Droga Pani', — суполь-нага аўтарства Язэпа Мацкевіча і ягонай жонкі Барбary Тапорской, ёсьць дэдыкацыя:

'Kostusiu Akule – Litwinowi narodowości białoruskiej od Litwinów narodowości polskiej.'

Józef Mackiewicz, Barbara Toporska (Mackiewiczycha) 1984'.

Карэнне Язэпа Мацкевіча на Віленшчыне. Ён надзвычайна добра ведаў ня толькі свой "літоўскі" народ, але лічыў памылкай, што Вялікае Княства Літоўскае, на фэдэрацийных асновах з Польшчай і Украінай, ня было адноўленае пасля Першай сусветнай вайны.

Некалі на польска-нямецка-амэрыканскай канферэнцыі Мацкевіч прадставіўся так: "прафесія: пісьменьнік, нацыянальнасьць: антыкамуніст, перакананыні: контррэвалюцыянер, край паходжанья: Усходняя Эўropa".

На працягу ўсяго ўзрослага жыцця бескампрамісны змагар супраць камунізму, перакладаны на шматлікія мовы, ведамы на эміграцыі й на бацькаўшчыне, Мацкевіч зусім слушна ўважаў, што камунізм, наўсуперак цверджанняй заходніх чэмбэрленаў, ня ёсьць здатны да эвалюцыі й павінен быць зынішчаны зброяй. Пісьменьнік-гуманіст не цярпеў ня толькі чужых, але й сваіх, польскіх фанатыкаў. Дый ці толькі фанатыкаў і шавіністаў. У польскім літаратурным эсталішмэнт (гавару ў моўна) ня было яму месца паміма таго, што некаторыя крытыкі ставілі яго побач такіх майстроў пяра, як Даастаўскі, Горкі й Пастэрнак.

Мацкевіч і Барбара Тапорская ціраз баранілі ѹ права Беларусаў на сваё самастойнае жыццё. Адносіліся да нас вельмі прыхільна, хоць некаторыя падзеі ці людзі з нашага мінулага не пазыбеглі іроніі пісьменьніка (гл. "Ня трэба гласна гаварыць")

У свой час, прачытаўшы Мацкевічаву кнігу п. заг. "Перамога правакацыі", мне давялося напісаць артыкул (гл. 'The Plague', 'Speak Up', Toronto, June-July, 1978). Кніга цікавая tym, што ў ёй пісьменьнік, на прыкладзе савецкай Беларусі й Польшчы разглядае і аналізуе працэс, пры помачы якога маскоўская "пошасць" нэутралізуе, параліжуе, разъядзе і зынішчае нацыянальны арганізм.

У пэрспектыве супольнага змагання супраць "пошасці" камунізму, Мацкевіч бачыў перашкоды і з боку нацыяналізмаў. Ён хіліўся навет да таго, каб паняволеныя народы аб'ядналіся пад адным сцягам змагання, без ранейшага прызнання расейскімі адзінанедзялімаўцамі права паняволеным народам на свае незалежныя дзяржавы. Перш пераможамагульную пошасць камунізму, а пасля падзелімся.

Мацкевіч быў съветкам, калі Немцы раскопвалі масавыя магілы памардаваных бальшавікамі палонных

афіцэраў польскай арміі ў Катыні. На аснове таго напісаў шырокаведамую кнігу "Злачын Катыні ў съвяtle дакумантаў".

Мы, Беларусы, ўдзячныя Язэпу Мацкевічу, які, нарадзіўшыся ў Літве (гістарычнай, а не Жамойдзі), шанаў адданых Богу, працы й праудзе ды любячых сваё роднае "пушчансіх весніняк" і што пісьменьнік (як і ягоная жонка — выдатная журналістка й пісьменьніца Барбара Тапорская) ставіў наш беларускі, пакрыўдженны народ побач зь іншымі й бараніў ягоных правоў да вольнага жыцця.

Памяць Язэпа Мацкевіча будзе жыць між нас, "Літвінаў беларускай нацыянальнасьці", а ўдаве Нябожчыкі Барбары — наша глыбокае спачуванье.

К. Акула

ПАМЁР ВЭТЭРАН

Першага травеня сёлета адыйшоў у вечнасць, на 87-м годзе жыцця, ЯНКА НАУМЧЫК, удзельнік Слуцкага змагання БНР у 1920-м годзе. Падчас Другой сусветнай вайны служыў у беларускіх вайсковых адзьзілах у Беларусі, а на чужыне быў сябрам Беларускага Вызвольнага Фронту, Беларуска-Амерыканскіх Вэтэранаў і належаў да парафіі Святоі Еўфрасініі Полацкай у Саўт Рывэрэ.

Янка пакінуў у жалобе жонку Палагею, двух сыноў — Сцяпану й Юрку, сястру ў Польшчы, шэсць унукаў і аднаго праўнuka. Пахаваны на беларускім могільніку ў Саўт Рывэрэ.

Дык сьлі, Сябра Вэтэран-і няхай Табе съняцца палескія нівы.

ЗБАВ у Амерыцы.

Сьев. Пам. Ц. Салановіч

Сёлета ў пачатку травеня, на 65-м годзе жыцця, памёр у Тароньце Цімох Салановіч. Паходзіў з Гомельшчыны. Зявіўся ў Канадзе ў 1948-м годзе й адразу далучыўся да групы ініцыятараў арганізаванага беларускага жыцця. Браў удзел у жыцці ЗБК, выдаваны "Беларускага Эмігранта". Апошнімі часамі ўдзелу ў грамадзкім жыцці ня браў і ніякіх сваякоў тут не пакінуў.

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 16,2 да 25,5 сё лета атрымана на "Зважай":
 М. Пракопчык — 10,00 даляраў, М. Буцько — 10,00,
 Янка і Іонка Сурвілы — 35,00, В. Акавіты, — 4,50,
 Г. Шэйпак — 5,00, М. Скабей — 8,00, Д. Дзядовіч — 6,60,
 Г. Шэйпак (ад Беларусаў Мэльбурну) — 18,00, М. Скабей — 8,00, М. Раецкі — 3,00.

Усяго 108 дал. 16 ц. Усім шчыра дзякуем